

CYRYLICA

© Andrzej Wijas

Niniejsze opracowanie dotyczy cyrylicy używanej w językach wschodniosłowiańskich: rosyjskim, ukraińskim i białoruskim (bez uwzględnienia języka rusińskiego).

Ostatnie slajdy zawierają dodatkowe informacje na temat liter, stosowanych w innych językach słowiańskich, używających do zapisu cyrylicy – językach południowosłowiańskich: bułgarskim, czarnogórskim, macedońskim i serbskim.

LITERY PODOBNE W ALFABECIE ŁACIŃSKIM I CYRYLICY

cyrylica	alfabet łaciński
A a	A a
К к	K k
М м	M m
О о	O o
Т т <i>т</i>	T t
І і tylko w j. ukraińskim i białoruskim	I i

LITERY PODOBNE, ALE OZNACZAJĄCE RÓŻNE DŹWIĘKI

cyrylica	alfabet łaciński
B b	W w w j. ukr. niekiedy wymowa jak [t]
E e	w j. ros. i biał.: [je], [’e], [e] w j. ros. także: [jo], [’o], [o] w j. ukraińskim: Е е
H h	N n
P p	R r
C c	S s
У у	U u
X x	H h (Ch ch)

LITERY RÓŻNE

cyrylica	alfabet łaciński
Б б	B b
Г г г	w j. rosyjskim: G g w j. ukraińskim i białoruskim: H h
Ґ ґ tylko w j. ukr. i nieoficjalnie w biał.	G g
Д д <i>D d g</i>	D d
Ё ё tylko w j. rosyjskim i białoruskim	[jo], [’o], [o]
Є є tylko w j. ukraińskim	[je], [’e]
Ж ж	Ż ż
З з	Z z

LITERY RÓŻNE

cyrylica	alfabet łaciński
И и <i>и</i> tylko w j. rosyjskim i ukraińskim	w j. rosyjskim: I i w j. ukraińskim: Y y
Ї ї tylko w j. ukraińskim	[ji]
Й й <i>й</i>	J j
Л л	L l (Ł ł)
П п	P p
Ў ў tylko w j. białoruskim	Ŭ ŭ – wymowa jak [ł]
Ф ф	F f
Ц ц	C c
Ч ч	Cz cz w j. rosyjskim wymowa jak [ć]

LITERY RÓŻNE

cyrylica	alfabet łaciński
Ш ш	Sz sz
Щ щ tylko w j. rosyjskim i ukraińskim	Szcz szcz w j. rosyjskim wymowa jak [śś]
Ъ ъ tylko w j. rosyjskim	<i>twardy znak</i>
Ы ы tylko w j. rosyjskim i białoruskim	Y y
Ь ь	<i>miękki znak</i>
Э э tylko w j. rosyjskim i białoruskim	E e
Ю ю	[ju], [’u], [u]
Я я	[ja], [’a], [a]

SAMOGŁOSKI JOTOWANE

Е е	Ё ё	И и	Ю ю	Я я
nazwa				
je	jo	ji	ju	ja
na początku wyrazu, po samogłosce, po twardym i miękkim znaku oraz apostrofie wymowa zgodnie z nazwą				
po spółgłosce – oznaczają jej zmiękczenie, [j] się nie wymawia				
[’e]	[’o]	<i>n.d.</i>	[’u]	[’a]
w j. rosyjskim ш (sz), ж [ż], ц [c] są niemal zawsze twarde, wówczas samogłoski jotowane wymawiane są jak niejotowane				
[e]	[o]	<i>n.d.</i>	[u]	[a]

ZNAKI I APOSTROF

Ъ ъ	'	Ь ь
twardy znak	apostrof	miękki znak
tylko w j. rosyjskim	tylko w j. ukraińskim i białoruskim	
oddzielają spółgłoskę od następującej po niej samogłoski jotowanej, dzięki czemu wymawiane jest [j] pomiędzy nimi		
spółgłoska jest wymawiana twardo		wymawiana miękko
w starej ortografii był zapisywany po twardych spółgłoskach na końcu wyrazu, np.: онъ [on]		uwaga: л – [ł] ль – [l’]

PRZYKŁADY

brak znaku	twardy znak lub apostrof	miękki znak
НЮ	НЪЮ / Н'Ю	НЬЮ
[ńu] (jak pol. [niu])	[nju]	[ńju]
пя	п'я	пья
[p'a] (jak pol. [pia])	[pja]	[p'ja]
зе / зє	зьє / з'є / з'є	зьє / зьє
[z'e]	[zje]	[z'je]
лѐ (ukr. ЛЬО)		льѐ (ros. także ЛЬО, ukr. ЛЬЙО)
[l'o]		[l'jo]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

A a A a O o O o (1)	w j. rosyjskim występuje akanie, tzn. nieakcentowane a i o wymawiane są jednakowo i ulegają redukcji: • na początku wyrazu i w pozycji przedakcentowej wymowa jak krótkie [a] • w pozostałych przypadkach wymowa jak bardzo zredukowane [a] – oznaczane jako [ə] np.: молоко (mołoko) [mɐłak<u>o</u>], оборотень (oborotień) [abɐrat'<u>eń</u>], Караганда (Karaganda) [kɐrɐg<u>anda</u>], много (mnogo) [mn<u>ogə</u>]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

A a A a O o O o (2)	w j. rosyjskim nieakcentowane o nie jest redukowane i jest wymawiane jak [o] w niektórych wyrazach zapożyczonych, np.: радио [ra<u>di</u>o], неореализм [ne<u>o</u>r'ealizm] lub [n'e<u>o</u>r'ealizm] czasem możliwe są dwa warianty wymowy, np.: поэт [p<u>o</u>et] lub [p<u>a</u>et] w j. ukraińskim akanie nie występuje, za to nieakcentowane o może w niektórych przypadkach być wymawiane bliżej do [u] w j. białoruskim akanie odzwierciedlane jest na piśmie i nie ma silnej redukcji do [ə], np.: нага [na<u>h</u>a] ale: ноги [no<u>h</u>i]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

В В

W w

nie ulega ubezdźwięcznieniu w połączeniach typu
КВ (kw), СВ (sw), ТВ (tw), ЦВ (cw) itp., por.:

КВАНТ [kwant] vs. pol. kwant [kfant]

СВЕТ [sw'et] vs. pol. świat [śf'at]

ТВОЙ [twoj] vs. pol. twój [tfuj]

ЦВЕТ [cw'et] vs. pol. cwibak [cfibak]

w j. ukraińskim na końcu sylaby i wyrazu
wymawia się jak polskie [ɫ], np.:

був [buɫ]

правда [praɫda]

(niektórzy wymawiają jak [w], nie ulegające
ubezdźwięcznieniu do [f])

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Г г G g H h (1)	w j. ukraińskim i białoruskim – wymowa jak dźwięczne [h], występujące np. w j. czeskim i słowackim (dźwięczny odpowiednik [ch]) w j. rosyjskim: • w końcówkach dopełniacza typu -ого (-ogo), -его (-'ego) wymowa jak [w], np.: красного (krasnogo) [krasnə<u>w</u>ə], синего (siniego) [s`ińew<u>w</u>ə], его (jego) [jew<u>w</u>], того (togo) [taw<u>w</u>] uwaga: много (mnogo) [mnogə], ale: многого (mnogogo) [mnogə<u>w</u>ə], строго (strogo) [strogə], ale: строгого (strogogo) [strogə<u>w</u>ə]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Г г G g H h (2)	w j. rosyjskim: • niekiedy wymowa jak [ch]: лёгкий (liogkij) [l'ochkij], мягкий (miagkij) [m'achkij], бог (bog) [boch] • w niektórych wykrzyknikach – jak dźwięczne [h]: ого! (ogo!) [oho!], ага! (aga!) [aha!]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

E e	w j. rosyjskim:
je	• ë (jo) zazwyczaj nie jest zapisywane – jest zastępowane przez e (je)
Ё ё	
jo	• ё musi być zapisywane tylko jeżeli z kontekstu nie można się domyślić prawidłowej wymowy (np. все [fs'e] vs. всё [fs'o]), jeśli wyraz jest rzadko używany (np. pochodzenia obcego), w książkach dla dzieci, podręcznikach, encyklopediach itp.
(1)	• w związku z tym e (je) może być odczytane na 6 różnych sposobów – [je], ['e], [e], [jo], ['o], [o]: съестъ [s <u>j</u> est'], сестъ [s' <u>e</u> st'], шерсть (sz <u>e</u> rst') съемки [s <u>j</u> omki], семга [s' <u>o</u> mga], шепот (sz <u>o</u> pøt)

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Е е je Ё ё jo (2)	w j. rosyjskim: • ё jest zawsze akcentowane, z wyjątkiem słów złożonych (np. трёхэтажный [tr'ochetażnyj]) i niektórych wyrazów zapożyczonych • nieakcentowane е (je) może być zbliżone do [i] / [y] lub [ə], np.: еда – wymowa pomiędzy [j<u>e</u>da] a [j<u>i</u>da] жена – wymowa pomiędzy [ż<u>e</u>na] a [ż<u>y</u>na] <i>(dla uproszczenia nie uwzględniono tej właściwości na pozostałych slajdach)</i>

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

E e	w j. białoruskim:
je	• ë nie może być zastąpione przez e ,
Ë ë	• ë jest zawsze akcentowane (podobnie jak o)
jo	w j. ukraińskim ë nie występuje – zamiast niego zapisuje się йо lub ьо , np.:
(3)	ros. серьёзный [s'er'joznyj] – ukr. серйозний [serjoznyj] ros. сёмга [s'omga] – ukr. сьомга [s'omha]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Е е je Э э E e (1)	w j. rosyjskim: • e (je) może być wymawiane jak [e] (bez zmiękczenia poprzedzającej spółgłoski) także w wielu wyrazach zapożyczonych i pochodnych od nich (obowiązkowo lub opcjonalnie), np.: депо [depo] lub [d'epo], неореализм [neor'ealizm] lub [n'eor'ealizm], секс [seks], ale: сексуальный [s'eksualnyj] турне [turne] • niekiedy istnieją dwa warianty zapisu – z e (je) lub э (e), np.: карате / каратэ [kəratee]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Е е	w j. rosyjskim:
je	• słowo zapisane z e (je) może mieć odmienne znaczenie od słowa zapisanego z э (e), np.:
Э э	метр [m'etr] – metr
Е е	ale: мэтр [metr] – mistrz
(2)	поет (поёт) [pajot] – (on/ona) śpiewa
	ale: поэт [poet] lub [paet] – poeta
	w j. białoruskim e zawsze oznacza zmiękczenie poprzedzającej spółgłoski
	w j. ukraińskim e oznacza dźwięk [e] – nie zmiękcza poprzedzającej spółgłoski – w tym celu używa się litery є

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Ж ж ż ż	w j. rosyjskim są zwykle twarde, dlatego и (i) po nich wymawiane jest jak [y], е (je) – jak [e] (połączenia жж – żż, зж – zż można wymawiać twardo – jak [żż] lub bardzo miękko – jak [źź]), a pozostałe samogłoski jutowane pojawiają się tylko w zapożyczeniach i zwykle – choć nie zawsze – wymawiane są jak niejutowane, np.:
Ц ц c c	
Ш ш Sz sz	
	живой [żywoj], жюри [żuri], шевелить [szew'elit'], парашют [paraszut], центр [centr], цирк [cyrk] ale: Коцюбинский [koc'ubinskij] (ukr. nazwisko), позже [pożże] lub [poźże], вожжи [wożży] lub [woźzi], дождь [doszt'] lub [dośś] (wyjątek)

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

З з

z z

С с

S s

nie ulegają tak silnemu zmiękczeniu jak w j. polskim, tzn. zmiękczonych [s'], [z'] **nie** należy wymawiać jak [ś], [ź], lecz jak w wyrazach sinus [s`inus], Zinaida [z`inaida], np.:

сеть [s`et'],                      сила [s`iła]

зелёный [z`el`onyj],   зима [z`ima]

uwaga!

- w j. rosyjskim jak długie [śś] wymawia się щ, a także opcjonalnie ждъ (żd') w wyrazie дождь [doszt'] lub dośś (patrz poprzedni slajd)
- w j. rosyjskim jak długie [źź] mogą opcjonalnie wymawiać się połączenia жж – źź, зж – zź (patrz poprzedni slajd)

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

И и i	w j. rosyjskim na początku wyrazu, jeżeli poprzedni wyraz kończył się na twardą spółgłoskę – wymawia się jak [y], np.: он и она [on y ana], от имени [at ym'eni], с Игорем [s ygər'em]
Л л L l ł ł	przed spółgłoskami i samogłoskami niejotowanymi z wyj. и (i) wymawia się jak polskie kresowe [ɫ] – pomiędzy zwykłym [ɫ] a twardym [l], w j. ukraińskim bardzo blisko twardego [l], np. лук [ɫuk] przed znakiem miękkim, samogłoskami jotowanymi oraz и (i) wymawia się jak miękkie [l'] (np. jak w wyrazie lipa), np.: пыль [pyl'], левый [l'ewyj], Литва [litwa]

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Ч ч Cz cz	w j. rosyjskim miękko – jak polskie [ć] w j. ukraińskim i białoruskim twardo – jak pol. [cz] (w j. ukraińskim w praktyce często nieco zmiękczone)
Щ щ Szcz szcz	w j. rosyjskim miękko – jak polskie [śś] (długie) uwaga! podobnie wymawiane są także połączenia ЩЧ (szcz), СЧ (scz), ЖЧ (żcz) w j. ukraińskim twardo – jak polskie [szcz] (w praktyce często nieco zmiękczone lub upraszczane do [sz] lub [szsz']) w j. białoruskim nie występuje

TRUDNIEJSZE PRZYPADKI WYMOWY

Я я ja	w j. rosyjskim nieakcentowane я (ja) może być zbliżone do [i] lub [ə], np.: часы [ćisy], язык [jizyk] <i>(dla uproszczenia nie uwzględniono tej właściwości na pozostałych slajdach)</i>

ALFABET ROSYJSKI

litera	wym.	nazwa	litera	wym.	nazwa	litera	wym.	nazwa
А а	a/ə	a	К к	k	k	Х х	ch	cha
Б б	b	be	Л л	l'/ł	eł	Ц ц	c	ce
В в	w	we	М м	m	em	Ч ч	ć	će
Г г	g/w/ ch/h	ge	Н н	n	en	Ш ш	sz	sza
Д д	d	de	О о	o/a/ə	o	Щ щ	śś	śśa
Е е	je/'e/e jo/'o/o	je	П п	p	pe	Ъ ъ	-	twiordyj znak
Ё ё	jo/'o/o	jo	Р р	r	er	Ы ы	y	y
Ж ж	ż	że	С с	s	es	Ь ь	-	miagkij znak
З з	z	ze	Т т	t	te	Э э	e	e obo- rotnoje
И и	i	i	У у	u	u	Ю ю	ju/'u/u	ju
Й й	j	i kratkoje	Ф ф	f	ef (fe)	Я я	ja/'a/a	ja

RÓŻNICE MIĘDZY ROSYJSKIM, UKRAIŃSKIM I BIAŁORUSKIM

	rosyjski	ukraiński	białoruski
В в	[w]	[w], [ǔ] = [ł]	[w]
Г г	[g], [w], [ch]	[h]	[h], ([g])
Ґ ґ	-	[g]	([g])
Е е	[je], ['e], [e], [jo], ['o], [o]	[e]	[je], ['e], [e]
Ё ё	[jo], ['o], [o]	-	[jo], ['o], [o]
Є є	-	[je], ['e], [e]	-
Ж ж	tylko twarde	tw. lub mięk.	tylko twarde
И и	[i]	[y]	-
І і	-	[i]	[i]

RÓŻNICE MIĘDZY ROSYJSKIM, UKRAIŃSKIM I BIAŁORUSKIM

	rosyjski	ukraiński	białoruski
Ӏ Ӏ	-	[ji]	-
ӱ ӱ	-	-	[ǔ] = [ł]
Ц ц	tylko twarde	tw. lub mięk.	tylko twarde
Ч ч	[ć]	[cz]	[cz]
Ш ш	tylko twarde	tw. lub mięk.	tylko twarde
Щ щ	[śś]	[szcz]	-
Ъ ъ	twardy znak	-	-
Ы ы	[y]	-	[y]
Э э	[e]	-	[e]

DODATKOWE LITERY W JĘZYKACH POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKICH LUB LITERY Z INNĄ WYMOWĄ NIŻ W J. WSCHODNIOŚŁOWIAŃSKICH

litera	wymowa	język
Ђ ђ	[dź]	serbski, czarnogórski
Ѓ ѓ	[g']~[d']~[dź]	macedoński
Ѕ ѕ	[ź]	czarnogórski
Ѓ ǣ	[dz]	czarnogórski, macedoński
Ј ј	[j]	serbski, czarnog., maced.
Љ љ	[l']	serbski
Њ њ	[ń]	serbski

DODATKOWE LITERY W JĘZYKACH POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKICH LUB LITERY Z INNĄ WYMOWĄ NIŻ W J. WSCHODNIOŚLOWIAŃSKICH

litera	wymowa	język
Ć ć	[ś]	czarnogórski
Ћ ћ	[ć]	serbski
Ќ ќ	[k']~[t']~[ć]	macedoński
Џ ѓ	[dź]	serbski, czarnog., maced.
Щ щ	[szt]	bułgarski
Ѣ ѣ	[e]	bułgarski